

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญที่สุด เป็นหน่วยของสังคมที่สมาชิกมีความผูกพันกันด้วยความรักอย่างบริสุทธิ์ใจ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นที่พึ่งพิงทางวัตถุและทางใจ ทำให้สมาชิกครอบครัวเกิดความอบอุ่นและมีความมั่นคงในชีวิต

โดยทั่วไป ครอบครัวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก แต่ในบางครอบครัวอาจมีญาติอื่นๆ จำนวนหนึ่งมาอาศัยอยู่ร่วมกัน ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีหลายรูปแบบ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา บุตรกับบิดามารดา ผู้สูงอายุ (ปู่ ย่า ตา ยาย) กับหลาน ซึ่งเป็นคู่ความสัมพันธ์ที่แต่ละฝ่ายมีสิทธิและหน้าที่ปฏิบัติต่อกันตามกฎหมาย และบรรทัดฐานของสังคม โดยมีค่านิยม ประเพณี หรือวัฒนธรรม เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อกัน ซึ่งความสัมพันธ์นั้น อาจพิจารณาได้จากพฤติกรรมที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น การที่บุตรให้การดูแลบิดามารดา บุตรขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดา และอาจพิจารณาได้จากความรู้สึกรักของสมาชิกในครอบครัวที่มีต่อกัน ซึ่งปรากฏให้เห็นได้ยากเพราะเป็นนามธรรม เช่น ความสนิทสนมกันระหว่างบุตรกับบิดามารดา ความเข้าใจของบุตรที่มีต่อบิดามารดา ดังนั้น ความสัมพันธ์ในครอบครัวจึงเป็นปฏิสัมพันธ์ หรือการปฏิบัติต่อกันของสมาชิกในครอบครัวตามบทบาทหน้าที่ที่เป็นไปตามค่านิยม ประเพณี หรือวัฒนธรรมในแต่ละสังคม

สังคมไทยในช่วงเวลาเกือบสามทศวรรษที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเกือบทุกด้าน ทั้งทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันเกิดจากการพัฒนาประเทศที่มีแนวโน้มขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรไปสู่สังคมอุตสาหกรรมและบริการ เศรษฐกิจเจริญเติบโตควบคู่ไปกับการสำเร็จของการลดอัตราการเพิ่มประชากร คือ ลดจากร้อยละ 2.2 ในปี พ.ศ. 2523 เป็นร้อยละ 1.8 ในปี พ.ศ. 2533 และลดเหลือประมาณร้อยละ 1.2 ในปี พ.ศ. 2538 จากการลดลงอย่างรวดเร็วของประชากร ส่งผลให้ขนาดของครอบครัวโดยเฉลี่ยลดลง คือ ลดจาก 5.4 คน ในปี พ.ศ. 2523 เป็น 4.4 คน ในปี พ.ศ. 2533 แต่อัตราการเพิ่มของครัวเรือน ในช่วง ปี พ.ศ. 2523-2533 กลับเพิ่มขึ้นสูงกว่าอัตราการเพิ่มของประชากร กล่าวคือ คิดเป็นประมาณร้อยละ 3.8 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2539: 10) และจากการคาดประมาณจำนวนครัวเรือนและโครงสร้างของครอบครัวของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2533-2558 พบว่า ขนาดของครอบครัวในปี พ.ศ. 2558 จะลดเหลือประมาณ 3.4 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ม.ป.ป. 19) นอกจากนี้พบว่า ครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนมีคู่สมรส ลดลงจากร้อยละ 78.2 ในปี พ.ศ. 2523 เป็น

ร้อยละ 75.1 ในปี พ.ศ. 2533 ในขณะที่ครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนไม่มีคู่สมรส ครัวเรือนหลายคน ครัวเรือนคนเดียวกลับเพิ่มขึ้น โดยครัวเรือนคนเดียวเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด คือ เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 3.5 ในปี พ.ศ. 2523 เป็น ร้อยละ 5.0 ในปี พ.ศ. 2533 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2539: 11) ครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีผู้ชายเป็นหัวหน้าครัวเรือน แต่ครัวเรือนส่วนหนึ่งมีผู้หญิงเป็นหัวหน้าครัวเรือน โดยจากการสำรวจในปี พ.ศ. 2537 พบว่า ครัวเรือนคนเดียวที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นหญิงมีประมาณร้อยละ 18.3 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2540: 14)

การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา นอกจากจะส่งผลกระทบต่อทำให้ลักษณะโครงสร้างของครอบครัว จำนวนและขนาดของครัวเรือนเกิดการเปลี่ยนแปลงแล้ว ยังพบว่า สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือ สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่บีบรัด ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องทำงานเพื่อเพิ่มรายได้ ต้องแข่งขันกันเพื่อความอยู่รอด มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เร่งรีบ โดยเฉพาะสังคมเมือง ทำให้โอกาสหรือเวลาของการอยู่พร้อมหน้าระหว่างสมาชิกในครอบครัวน้อยลง เพราะแต่ละคนใช้เวลาส่วนใหญ่ในแต่ละวันเพื่อการทำงาน (ภัสสร ลิมานนท์ และคณะ, 2538: 57) ทำให้เกิดปัญหาช่องว่างระหว่างวัยขึ้นในครอบครัว ความห่างเหินจากครอบครัว ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกัน ลดความสนใจที่มีต่อกัน ครอบครัวประสบกับปัญหาการที่บุตรหลานขาดที่ปรึกษา พ่อ แม่ พี่น้องลดการติดต่อสื่อสารระหว่างกันในครอบครัว ความผูกพัน ความเอื้ออาทร และความช่วยเหลือระหว่างสมาชิกลดลง ซึ่งความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะดังกล่าวนี้ คือ ภาพสะท้อนปัญหาของครอบครัวสมัยใหม่และหลายกรณีนำไปสู่ปัญหาต่างๆ ในระดับสังคม

จากการศึกษาของ สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์ เกื้อ วงศ์บุญสิน และวิพรรณ ประจวบเหมาะ รุฟโฟโล (2536: 22) ที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประชากร 3 วัยในประเทศไทย พบว่า ผู้ตอบถึงร้อยละ 50.6 มีปัญหาช่องว่างระหว่างวัยกับบิดามารดา ทั้งนี้เพราะความแตกต่างในบริบททางสังคมระหว่างคนสองวัย บุตรที่อยู่ในวัยทำงานประกอบอาชีพ ได้รับการเรียนรู้สิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากประสบการณ์ภายในบ้าน รวมทั้งบริบทของการทำงานในปัจจุบันแตกต่างไปจากอดีต องค์ความรู้ได้เพิ่มพูนขึ้นมากจากสิ่งที่บิดามารดาเคยได้รับมา การทำงานสอนให้มีการแข่งขัน ผลที่ตามมาคือคนรุ่นลูกมีความคิดกว้างไกลส่งผลให้เกิดช่องว่างทางความคิด และความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดามากขึ้น ทำให้บุตรกับบิดามารดาขาดความเข้าใจในพฤติกรรมของกันและกัน ทำให้เกิดความขัดแย้งและนำไปสู่ปัญหาในที่สุด (Alvin; David, 1968: 74) รวมทั้งความรู้สึกระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรหลานในแบบไทยๆ ที่ผู้สูงอายุดำรงตนเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรของบุตรหลาน ขณะที่บุตรหลานก็ต้องรักเคารพ นับถือ เชื้อฟุ้ง และมีความกตัญญูกตเวทิต่อผู้สูงอายุในครอบครัวหรือเครือญาติกำลังคลายลง ในขณะที่เดียวกันการที่บุคคลรู้สึกว่าคุณต้องมีหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัวก็อ่อนตามไปด้วย ทั้งนี้เป็น

เพราะสังคมเริ่มให้ ค่านิยมและคุณค่าในเรื่องของปัจเจกบุคคลมากกว่าการให้ความสำคัญกับครอบครัว ยิ่งกว่านั้นชีวิตความเป็นอยู่แบบเมือง และการย้ายถิ่นของประชากรวัยแรงงาน จากชนบทเข้าสู่เมืองมากขึ้น ส่งผลกระทบมิใช่น้อยต่อประเพณีที่ครอบครัวต้องมีหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ (ภัสสร ลิมานนท์, 2535: 4)

นอกจากนี้ ข้อเท็จจริงประการหนึ่งคือประเทศไทยมีขนาดหรือจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มจะเพิ่มต่อไปอีก อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้หลายฝ่ายเกิดความห่วงใยในสถานะและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยเฉพาะในแง่เศรษฐกิจ การอยู่อาศัย สุขภาพ และการดูแลยามเจ็บป่วย ผู้สูงอายุในอนาคตอาจไม่สามารถพึ่งพาบุตรหลานหรือครอบครัวได้อย่างในปัจจุบัน (นภาพร ชโยวธรรม, 2535: 1) เพราะบรรทัดฐานการปฏิบัติระหว่างบุตรกับบิดามารดาเสื่อมถอยลง ความสามารถของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุเช่นที่เคยปฏิบัติมาในกาลก่อนลดน้อยลง และอาจทำให้บุตรทอดทิ้งหรือละเลยเรื่องสวัสดิการที่ให้กับบิดามารดาสูงอายุ ซึ่งหากไม่หาแนวทางแก้ไขจะทำให้เกิดเป็นปัญหาสังคมต่างๆ ในอนาคต ถ้าเกิดภาวะการทอดทิ้งผู้สูงอายุมากขึ้น รัฐบาลต้องรับภาระหนักในการจัดบริการและสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุมากขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนี้ ทำให้หลายฝ่ายที่รับผิดชอบตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของครอบครัวที่มีต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมต่างๆ และเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องพยายามหาแนวทางส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว และสร้างเสริมความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้เข้มแข็ง

แนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของครอบครัวปรากฏอย่างชัดเจนในการประชุม

International Seminar to Promote the Implementation of Vienna International Plan of Action on Aging ที่ Kiev, Ukrainian Soviet Socialist Republic เมื่อวันที่ 9-20 เดือนกันยายนปี พ.ศ. 2525 โดยมีผู้แทนประเทศต่างๆ ทั่วโลก 22 ประเทศ เห็นพ้องต้องกันในแนวคิดของการให้ความสำคัญกับครอบครัวว่า “ ประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่ควรเน้นว่าครอบครัวเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม และเป็นหลักในการดูแลผู้สูงอายุ.... ครอบครัวจะต้องสนับสนุนปกป้อง และส่งเสริมความเห็นด้วยกับค่านิยมทางวัฒนธรรมนี้ ” (United Nations, 1985 อ้างใน ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2532: 163-164) สำหรับประเทศไทยได้กำหนดทิศทางแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2525-2544 ในเรื่องความต้องการพื้นฐานไว้ชัดเจนว่า ผู้สูงอายุควรจะได้อยู่กับครอบครัวอย่างอบอุ่น ได้รับความนับถือ การดูแลเอาใจใส่จากลูกหลาน และควรลดความสำคัญในบทบาทของผู้หารายได้มาเลี้ยงครอบครัวลง (คณะอนุกรรมการศึกษาวิจัยและวางแผนระยะยาวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ, 2525: 2) ครอบครัวจึงมีส่วนช่วยเหลือเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถปกป้องดูแลผู้สูงอายุไว้ในบ้านพร้อมลูกหลาน

อย่างอบอุ่น เพราะสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะบุตรมีส่วนช่วยให้การดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุให้มีชีวิตความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้ประเทศไทยมีการกำหนดนโยบายตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 เป็นต้นมา โดยกำหนดมาตรการที่จะพัฒนาและส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัวอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ด้วยเหตุผลที่ว่าครอบครัวเป็นกุญแจสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม ทั้งระยะสั้นและระยะยาว (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529: 74) ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535-2539 ได้ระบุถึงการสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันครอบครัวไว้ในประเด็นหลักในหมวดพัฒนาจิตใจ วัฒนธรรมและสังคมโดยมีเป้าหมายในการพัฒนา คือ เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2535: 204) จะเห็นได้ว่า ครอบครัวมีความสำคัญยิ่งที่ทุกฝ่ายไม่ควรมองข้าม และควรร่วมมือกันช่วยเหลือหาแนวทางที่จะสร้างสรรค์ให้ครอบครัวมีความมั่นคง ให้สมาชิกในครอบครัวได้มีความสุขทั้ง ร่างกายและจิตใจ และกลายเป็นครอบครัวที่มีคุณภาพของสังคม (โสภา ขปิลมันน์, 2536: 6)

การศึกษาครั้งนี้สนใจวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดา โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้วัดจากพฤติกรรมที่บุตรปฏิบัติต่อบิดามารดา 2 รูปแบบ กล่าวคือ การที่บุตรให้การดูแลบิดามารดา และการที่บุตรขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดา เท่านั้น โดยมีได้รวมการวัดความสัมพันธ์ที่เป็นนามธรรม คือ ความรู้สึกระหว่างบุตรกับบิดามารดา เข้าไว้ใน การวิเคราะห์ ทั้งนี้เนื่องจากขาดข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์ได้ โดยที่ผู้วิจัยคาดว่า การศึกษานี้จะช่วยให้เห็นภาพรวมในด้านกว้าง เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดาในครอบครัวไทยว่ายังคงดำรงอยู่มากน้อยเพียงใด และช่วยให้เข้าใจมากขึ้นว่าบุตรที่มีภูมิหลัง เช่น คุณลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ที่แตกต่างกันมีผลต่อความสัมพันธ์กับบิดามารดาของตนอย่างไรบ้าง เพื่อนำผลการศึกษานี้เป็นแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัวต่อไป

2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษารูปแบบของความสัมพันธ์และปัจจัยที่มีผลต่อความสัมพันธ์เชิงพฤติกรรมระหว่างบุตรกับบิดามารดา

3. แนวคิดเชิงทฤษฎี

เรื่องความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวเป็นเรื่องละเอียดอ่อน และมีหลากหลายลักษณะซึ่งแสดงออกให้เห็นได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ดังที่ได้ปรากฏว่า มีแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจำนวนไม่น้อยเกิดขึ้นเพื่อใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดา ตามที่ได้นำเสนอโดยสรุป ดังนี้ คือ

3.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ มองว่า ครอบครัว เป็นหน่วยย่อยหรือระบบภายใต้โครงสร้างใหญ่ของสังคม ในระบบครอบครัว สมาชิกครอบครัวจะมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และพึ่งพาซึ่งกันและกัน ครอบครัวจะทำหน้าที่เป็นผู้สนองความต้องการของสมาชิกและสังคมภายนอก หากมองโดยรวม ระบบครอบครัวจะมีลักษณะสำคัญคือ ต้องมีโครงสร้างครอบครัว มีหน้าที่ มีการดำรงไว้ซึ่งขอบเขต และมีการเปลี่ยนแปลง (Pratt, 1976 อ้างใน รุจา ภูไพบูลย์, 2541: 35) การเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบใดๆ ในระบบครอบครัวย่อมมีผลกระทบต่อถึงระบบครอบครัวได้ ครอบครัวจะทำหน้าที่เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว และหน้าที่ของครอบครัวเกี่ยวเนื่องกับโครงสร้างของครอบครัว โดยหากครอบครัวมีโครงสร้างที่ดีจะทำให้ครอบครัวทำหน้าที่ได้ดีด้วย

Friedman (1986 อ้างใน รุจา ภูไพบูลย์, 2541: 48) ได้กล่าวถึงโครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัวไว้ ดังนี้ คือ

1. โครงสร้างของครอบครัว หมายถึง ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อยที่อยู่ร่วมกันภายในครอบครัว และลักษณะของความสัมพันธ์ที่มีผลต่อโครงสร้างครอบครัว ได้แก่ โครงสร้างบทบาท โครงสร้างอำนาจ ระบบค่านิยม และกระบวนการสื่อสาร

2. หน้าที่ของครอบครัว หมายถึง กิจกรรมที่สมาชิกครอบครัวควรกระทำ เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว ซึ่งก็คือการตอบสนองความต้องการของสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ หน้าที่ด้านการให้ความรักความเอาใจใส่ หน้าที่การอบรมดูแลสมาชิก หน้าที่ในการจัดหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานทางกายภาพสำหรับสมาชิก เป็นต้น หน้าที่ของครอบครัวมีความสำคัญยิ่งในการถ่ายทอดความรู้ คีลธรรม ตลอดจนขัดเกลาพฤติกรรม อบรมสมาชิกในครอบครัวทุกคนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ทั้งยังเป็นแหล่งของการให้ความรักความอบอุ่น และความมั่นคงแก่สมาชิกในครอบครัว ทุกครอบครัวในแต่ละสังคมจะมีหน้าที่ของครอบครัวตามกฎเกณฑ์ หรือบรรทัดฐานทางสังคม โดยสมาชิกในครอบครัวยอมรับบรรทัดฐานและหน้าที่ที่มีต่อครอบครัวและสังคมโดยรวม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะซึมซับเข้าไปยังสมาชิกในครอบครัว ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ส่วนวิธีการปฏิบัติหน้าที่ที่อาจจะแตกต่างกันออกไปแล้วแต่ธรรมเนียมประเพณี หรือวัฒนธรรม (culture) ของสังคมนั้นๆ

3.2 แนวคิดความสัมพันธ์ในครอบครัว

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดา โดยวัดความสัมพันธ์จากพฤติกรรมที่บุตรปฏิบัติต่อบิดามารดา 2 รูปแบบ คือ การที่บุตรให้การดูแลบิดามารดา และการที่บุตรขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดา ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายและลักษณะของความสัมพันธ์ในครอบครัวไว้หลายท่านดังนี้

กมลมา แสงสีทอง (2526: 8) กล่าวว่า สัมพันธภาพในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ตามบทบาทที่เรามีต่อสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว ถ้าความสัมพันธ์เป็นการปรองดองรักใคร่กลมเกลียวในครอบครัว นับว่าเป็นลักษณะสัมพันธภาพที่ดี แต่ถ้าเป็นความขัดแย้ง หรือมีความรู้สึกที่เป็นอริต่อกัน ถือว่าเป็นลักษณะสัมพันธภาพที่ไม่ดีภายในครอบครัว

กุลวรรณ วิทยาวงศุจิ (2526: 5-7) ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะพฤติกรรมที่บิดามารดาปฏิบัติต่อบุตร พฤติกรรมที่บุตรปฏิบัติต่อบิดามารดา รวมทั้งพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อกันของสมาชิกในครอบครัว เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ในครอบครัว

ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์ (2527: 116) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวว่าสัมพันธภาพในครอบครัวเป็นความผูกพันรักใคร่ ความใกล้ชิด คู่เคียงสนิทสนมระหว่างบิดามารดาและบุตร รวมตลอดถึงเครือญาติและบุคคลอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนนั้นๆ ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นเรื่องที่สามารถก่อให้เกิดผลดีหรือก่อให้เกิดปัญหาและเป็นมูลเหตุแห่งปัญหามานานาประการ

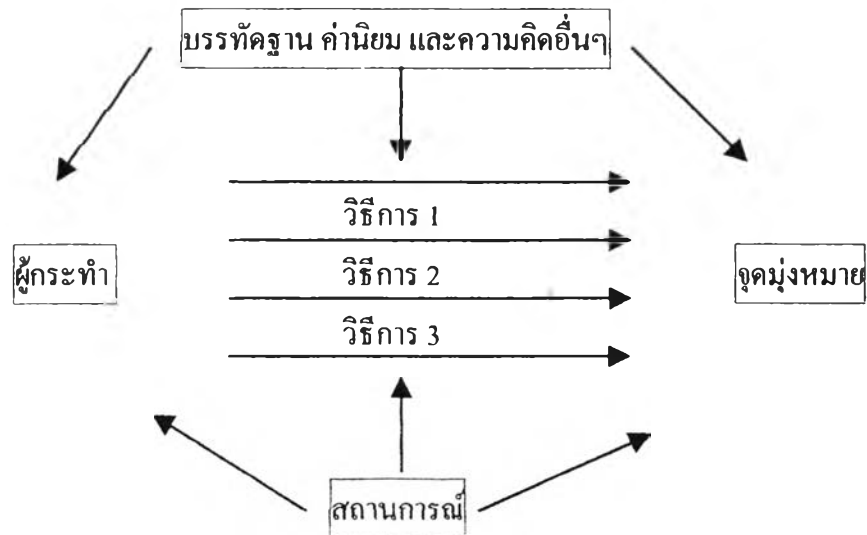
จะเห็นได้ว่า จากความหมายและลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัวที่กล่าวแล้วข้างต้น เป็นปฏิสัมพันธ์และการปฏิบัติต่อกันของสมาชิกในครอบครัวที่เป็นไปตามบทบาทหน้าที่ที่มีต่อกันของสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัวจะดีมาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับการทำตามบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งเกิดจากการกระทำตามเจตจำนง โดย Parsons (1951 อ้างใน Turner, 1975: 31) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเจตจำนงของบุคคลว่าเป็นกระบวนการตัดสินใจของบุคคลซึ่งเป็นผู้กระทำ (actor) แต่การกระทำนี้เป็นผลจากการตัดสินใจ ที่ถูกกำหนดโดยแนวคิดของผู้กระทำและจากสถานการณ์ ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสำคัญ ดังต่อไปนี้ คือ ผู้กระทำ (actor) จุดมุ่งหมาย (goals) วิธีการ (means) สถานการณ์ (situational conditions) และแนวคิดของผู้กระทำ (actor's ideas) โดยสามารถอธิบายขยายความได้ว่า

ผู้กระทำ หมายถึง บุคคลที่มีแนวคิดและวิธีการต่างๆ เพื่อไปสู่จุดหมายต่างๆที่ตั้งไว้ สถานการณ์ หมายถึง สถานการณ์ที่หลากหลาย หรือเงื่อนไขต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกจุดมุ่งหมาย และการดำเนินการต่างๆ ไปสู่จุดมุ่งหมายของผู้กระทำ

แนวคิดของผู้กระทำ หมายถึง แนวคิดที่ผู้กระทำได้รับอิทธิพลจาก ค่านิยม บรรทัดฐาน และความคิดอื่นๆ ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้กระทำดำเนินการต่างๆ ไปสู่จุดหมาย

วิธีการ หมายถึง วิธีการต่างๆ ที่ผู้กระทำใช้เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

จากแนวความคิดดังกล่าว ซึ่งนำมาจาก Turner (1975: 32) นี้สามารถจะแสดงในแบบจำลอง ดังนี้

เพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น จากแบบจำลองนี้ ผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างเรื่องความสัมพันธระหว่างบุตรกับบิดามารดาได้ ดังนี้ คือ

ผู้กระทำ (actor) คือ บุตร

สถานการณ์ (situational conditions) คือ ปึงจัยกำหนด

แนวคิดของผู้กระทำ (actor's ideas) คือ บรรทัดฐานการปฏิบัติระหว่างบุตรกับบิดามารดา

จุดมุ่งหมาย (goals) คือ การตอบแทนคุณบิดามารดา

วิธีการ (means) คือ การให้การดูแลบิดามารดา

จากทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ แนวคิดความสัมพันธ์ในครอบครัว และแนวคิดเจตจำนงที่ได้กล่าวโดยสรุปในตอนข้างต้นนี้ ชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดา จะเกิดขึ้นได้จากการปฏิบัติต่อกันตามบทบาทหน้าที่ของบุตร อันเกิดจากการกระทำตามเจตจำนงของตน โดยบุตรจะมีบรรทัดฐานในเรื่องการปฏิบัติระหว่างบุตรกับบิดามารดา ซึ่งจะเป็นแนวคิดของบุตรที่ต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง ดังนั้น บุตรจะมีวิธีการต่างๆ ในการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา โดยให้การดูแลบิดามารดาด้วยการให้เงิน เสื้อผ้า สิ่งของต่างๆ การเอาใจใส่ ให้ความเคารพบิดามารดา เป็นต้น แต่การให้การดูแลบิดามารดาของบุตรนั้น ยังขึ้นกับสถานการณ์ ซึ่งเป็นปัจจัยกำหนดความสามารถของบุตรในการให้การดูแลบิดา

มาค่าได้มากน้อยเพียงใด เช่น ปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจ สังคมและอื่นๆ เป็นต้น ในทำนองเดียวกันการที่บุตรขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาก็จะมีลักษณะความคิดและมีแนวทางในการกระทำในทำนองเดียวกัน

การปฏิบัติระหว่างบุตรกับบิดามารดาในครอบครัวของแต่ละสังคม มีวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามประเพณี หรือวัฒนธรรมของสังคมนั้น เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ในแต่ละสังคม เช่น ในวัฒนธรรมและค่านิยมของไทยจะยึดถือความกตัญญู การเคารพผู้อาวุโส (สุพัตรา สุภาพ, 2523: 9-10) โดยเฉพาะบิดามารดาเป็นบุคคลที่จะต้องได้รับความเคารพนับถืออย่างยิ่งจากบุตร รวมทั้งอิทธิพลของหลักพุทธศาสนาที่ทำให้ความสำคัญต่อความเคารพนับถือและยกย่องบิดามารดาถือว่าบิดามารดาเป็นพรหมของบุตร เป็นผู้ให้ชีวิต เลี้ยงดู และอบรมสั่งสอนบุตรของตนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ตามหลักพุทธศาสนานั้นได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า หน้าที่ของกุลบุตรกุลธิดา คือ การเลี้ยงดูบิดามารดาเมื่อท่านอยู่ในวัยชรา ทั้งนี้เพราะบิดามารดาได้เลี้ยงเรามา เราจึงต้องเลี้ยงท่านตอบ (ศิริวรรณ ศิริบุญ, 2536 : 26) สำหรับในประเทศอื่นๆ อีกหลายประเทศในเอเชีย การให้การดูแลเกื้อหนุนบิดามารดาสูงอายุนับเป็นภาระหน้าที่ที่บุตรพึงกระทำ (Malinee Wongsith, 1990) ดังเช่น การศึกษาการดูแลผู้สูงอายุในประเทศจีน พบว่า กฎหมายว่าด้วยการสมรสในประเทศจีน ปี 2523 ย้ำว่าบุตรชายและบุตรหญิงต้องมีบทบาทและหน้าที่ดูแลบิดามารดา ยิ่งกว่านั้นยังมีบรรทัดฐานที่ยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดช่วยควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของบุตรในการดูแลบิดามารดาอีกด้วย (Chuanyi and Qin, 1992: 68) ส่วนในประเทศฮ่องกง พบว่า ความเชื่อทางศาสนาเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุตรให้บุตรเคารพ เชื่อฟัง และดูแลบิดามารดาเมื่อแก่เฒ่า (Chow, 1992: 125) การที่บุตรให้การดูแลบิดามารดานั้น เนื่องจากบุตรมีความรู้สึกว่าเป็นภาระรับผิดชอบ หรือหน้าที่ของตนเอง ซึ่งเป็นผลมาจาก ศีลธรรม บรรทัดฐานและการหน้าที่ที่มีต่อครอบครัว (Cicirelli, 1981; Walker and Pratt, 1991)

โดยสรุปแล้ว จากแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดาเป็นระบบย่อยหนึ่งของครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัวจะดีหรือไม่ดีนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นกับการทำหน้าที่ของบุตร การกระทำตามหน้าที่ของบุตรเกิดจากเจตจำนงของตนเอง และขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ซึ่งเป็นปัจจัยกำหนดความสามารถในการทำหน้าที่ของบุตรด้วย ถ้าบุตรทำหน้าที่บกพร่องก็จะทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่ดี อาจทำให้ระบบครอบครัวที่จัดวางหน้าที่ไว้ให้สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตาม สูญเสียการทำหน้าที่ไปและจะทำให้ส่วนต่างๆ ของครอบครัว ทำหน้าที่บกพร่องไปด้วย อาจทำให้เกิดปัญหาในครอบครัวและปัญหาต่างๆ ในสังคมได้ ซึ่งจะส่งผลต่อความไม่สงบสุขในสังคมและประเทศชาติได้ด้วย

4. วรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดา โดยวัดความสัมพันธ์จากพฤติกรรมที่บุตรปฏิบัติต่อบิดามารดา 2 รูปแบบ คือ การที่บุตรให้การดูแลบิดามารดา และการที่บุตรขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดา ดังนั้น ในการทบทวนวรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะสรุปถึงปัจจัยที่น่าจะมีผลต่อการให้การดูแลบิดามารดา และการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาของบุตร ซึ่งจำแนกไว้ 3 ประเด็น อันได้แก่ ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม และปัจจัยอื่นๆ ดังนี้

4.1 ปัจจัยทางประชากร

ปัจจัยทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ และสถานภาพสมรส

4.1.1 เพศ

ความแตกต่างทางเพศ อาจจะนำไปสู่ความแตกต่างในลักษณะของการเอาใจใส่ การปรนนิบัติบิดามารดาและความใกล้ชิดระหว่างกัน เนื่องจากบทบาทหน้าที่ของชายและหญิงแตกต่างกัน ในหลายประเทศ สมาชิกครอบครัวที่เป็นหญิง เช่น ภรรยา ลูกสาว น้องสาว เป็นต้น จะเป็นหลักในการให้การดูแลผู้สูงอายุ ทั้งนี้เนื่องจากผู้หญิงยังคงอยู่ในบ้าน ในขณะที่ผู้ชายโดยปกติงานจะอยู่นอกบ้าน (Kosberg, 1992: 3) ดังนั้น เพศของบุตร จึงอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าจะส่งผลให้เกิดความแตกต่างด้านการดูแลบิดามารดา และการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดา

Cicirelli (1981: 122), Anthony Pramualratana (1994: 119) และ Hong and Byun (1998: 186) ต่างก็พบในทำนองเดียวกันว่า เพศของบุตร มีความสัมพันธ์กับการให้ความช่วยเหลือบิดามารดา กล่าวคือ บุตรหญิงมีแนวโน้มให้ความช่วยเหลือบิดามารดาสูงอายุในเรื่องการจัดการในบ้าน การดูแลยามเจ็บป่วย การพาบิดามารดาไปที่ต่างๆ การให้สิ่งของเครื่องใช้ ขณะที่บุตรชายมีแนวโน้มให้ความช่วยเหลือทางด้านจิตใจแก่บิดามารดามากกว่าบุตรหญิง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ (2535: 59) และ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2536: 43) ที่พบว่า ทั้งชายและหญิงที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวให้การดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาในรูปของการกินอยู่ร่วมกัน การให้เงิน อาหาร เสื้อผ้า เยี่ยมเยียน ดูแลยามเจ็บป่วย และจ่ายค่ารักษาพยาบาล ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่บุตรหญิงมีแนวโน้มจะให้อาหาร เสื้อผ้า สิ่งของแก่บิดามารดามากกว่าบุตรชาย

ส่วนการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2539: 61) พบว่า เพศของบุตรที่แตกต่างกันให้การเกื้อหนุนบิดามารดาสูงอายุในด้านต่างๆ ไม่แตกต่างกันมากนัก กล่าวคือ สัดส่วนของบุตรหญิงจะเกื้อหนุนมากกว่าบุตรชายในทุกด้าน ยกเว้นด้านการเงินเท่านั้นที่บุตรชาย มีสัดส่วนในการเกื้อหนุนมากกว่าบุตรหญิงเล็กน้อย นอกจากนี้การศึกษาของ เทพินทร์ พัชรานุรักษ์ (2538: 45) พบว่า บุตรหญิงในเขตเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จะให้การเลี้ยงดูและ

ดูแลบิดามารดาในรูปของการให้เสื้อผ้าแก่บิดามารดา พุศุคยเยียมเยียนบิดามารดา และพาบิดามารดาไปพักผ่อนมากกว่าบุตรชาย ขณะที่บุตรชายให้เงินเป็นค่าใช้จ่ายแก่บิดามารดา และชักจูงให้บิดามารดาออกกำลังกายมากกว่าบุตรหญิง

ผลการศึกษาที่ผ่านมาจะพบแนวโน้มว่า บุตรหญิงให้การดูแลในรูปของการให้อาหาร เสื้อผ้า สิ่งของ และการดูแลอื่นๆ แก่บิดามารดามากกว่าบุตรชาย ดังนั้น เพศของบุตร น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการให้การดูแลบิดามารดาแตกต่างกัน การศึกษาครั้งนี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรหญิงน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรชาย

ส่วนการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาของบุตรนั้น พบว่า ทั้งบุตรหญิงและบุตรชายจะมาขอคำปรึกษาจากบิดามารดาสูงอายุ (ปรีชา อุปโยคิน และคณะ, 2541: 137) แต่ยังไม่พบผลการศึกษาที่ชี้แนะว่า บุตรต่างเพศ จะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม จากข้อเท็จจริงที่ว่าในสังคมไทย บุตรหญิงไม่ว่าจะโสด หรือสมรส มักจะอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของตนมากกว่าบุตรชาย ความใกล้ชิดระหว่างกันจึงอาจมีมากกว่า ดังนั้น เพศของบุตร น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาแตกต่างกัน ทำให้การศึกษานี้ตั้งสมมติฐานว่า บุตรหญิงน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรชาย

4.1.2 อายุ

ในทางประชากรศาสตร์นั้น อายุจัดว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงรุ่นปีเกิดของประชากร คนรุ่นอายุต่างกันอาจมีพฤติกรรม หรือรูปแบบการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน เช่น คนรุ่นอายุน้อยจะได้รับอิทธิพลจากตะวันตกและรับเอาค่านิยมสมัยใหม่มาใช้ ทำให้การยึดมั่นในประเพณีและค่านิยมเก่าๆ ที่มีมาในอดีตลดลง อายุของบุตร จึงน่าจะมีผลต่อการให้การดูแลบิดามารดา และการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดา

จากการศึกษาของ Cirirelli (1981: 122) และนภาพร ชโยวรรณ (2535: 59) พบว่า อายุของบุตรมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการดูแลสงเสียบิดามารดาในรูปของการให้อาหาร เยี่ยมเยียน ดูแลยามเจ็บป่วย จ่ายค่ารักษาพยาบาล และให้เงิน (ยกเว้นการกินอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะลดลงตามอายุที่เพิ่มมากขึ้น) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Hong and Byun (1998: 186) ที่พบว่า บุตรที่มีอายุมาก ให้เงินช่วยเหลือบิดามารดาเป็นประจำมากกว่าบุตรที่อายุน้อย ในทำนองเดียวกับการศึกษาของ สิริวรรณ สิริบุญ (2536: 43-44) พบว่า คนหนุ่มสาวที่อายุมากให้การดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาสูงอายุในรูปของการให้อาหาร เสื้อผ้า สิ่งของ และการให้เงินมากกว่าคนหนุ่มสาวที่อายุน้อย

ส่วนการศึกษาของ นิตยา พิริยะธรรมวงศ์ (2536: 9) พบว่า บุตรให้ความช่วยเหลือบิดามารดาด้านการเงินและด้านร่างกายลดน้อยลง เมื่อบุตรมีอายุมากขึ้น แต่ก็ให้ความ

ช่วยเหลือในรูปสิ่งอุปโภคบริโภคมากขึ้น นอกจากนี้ การสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2539: 61) ยังพบว่า บุตรที่อายุน้อย จะให้การดูแลบิดามารดาในการดำรงชีวิตประจำวันมากกว่าการเกื้อหนุนด้านอื่น ส่วนบุตรที่อายุมาก จะเกื้อหนุนบิดามารดาด้านการให้เงิน ให้อาหาร และเสื้อผ้า การจ่ายค่ารักษาพยาบาล ส่วนการดูแลบิดามารดาเมื่อเจ็บป่วยนั้น บุตรในทุกกลุ่มอายุส่วนใหญ่จะให้การดูแล

จากผลการศึกษาดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า อายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลในทิศทางบวกต่อการให้การดูแลบิดามารดา คือ บุตรที่มีอายุมากขึ้นจะให้การดูแลบิดามารดามากขึ้น ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่อายุมากกว่าน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่อายุน้อยกว่า

อายุของบุตร นอกจากจะมีผลทำให้การดูแลบิดามารดาแตกต่างกันแล้ว ยังอาจมีผลต่อการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาแตกต่างกันด้วย เช่น บุตรที่อายุน้อยอาจสนิทสนมกับบิดามารดามากกว่าบุตรที่อายุมาก เมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นมักจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดา ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรอายุน้อยกว่าน่า จะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรอายุมาก

4.1.3 สถานภาพสมรส

สถานภาพสมรส (โสด สมรส หม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่) แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงขั้นตอนชีวิตของบุตรแต่ละคน ซึ่งอาจมีผลต่อการให้การดูแลบิดามารดา และการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดา เช่น บุตรที่โสดแล้ว มีแนวโน้มจะเข้าสู่ตลาดแรงงาน หรือสมรส และมีครอบครัวเป็นของตัวเอง โดยบุตรจะแยกไปตั้งครัวเรือนใหม่ อาจทำให้ความสามารถ หรือโอกาสในการดูแลบิดามารดา และการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาของบุตรลดน้อยกว่าเดิม หรืออาจเป็นไปในทางกลับกัน

จากการศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ (2535: 59) พบว่า คนหนุ่มสาวที่ยังเป็นโสดให้การดูแลส่งเสียบิดามารดาในรูปของการให้อาหาร เสื้อผ้า เงิน จ่ายค่ารักษาพยาบาล เยี่ยมเยียน ช่วยทำงาน และดูแลยามเจ็บป่วย น้อยกว่า คนหนุ่มสาวที่สมรส หรือหม้าย หย่า แยกกันอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2536: 43-44) พบว่า การให้การดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาสูงอายุในรูปของการให้อาหาร เสื้อผ้า สิ่งของ และให้เงินของคนหนุ่มสาวที่สมรสแล้วเป็นสัดส่วนสูงที่สุดเมื่อเทียบกับคนหนุ่มสาวกลุ่มอื่น

ส่วนการศึกษาของนิตยา พิริยะธรรมวงศ์ (2536: 9) พบว่า บุตรที่สมรสให้ความช่วยเหลือในรูปสิ่งอุปโภคบริโภคมากขึ้น แต่ให้ความช่วยเหลือบิดามารดาทางการเงินและดูแลด้านร่างกายลดน้อยลง นอกจากนี้ การสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2539: 61) พบว่า บุตรที่สมรสจะเกื้อหนุนบิดามารดาทางการเงินมากที่สุด ส่วนบุตรโสดจะดูแลบิดามารดาในการ

ดำรงชีวิตประจำวันมากที่สุด สำหรับบุตรที่เป็นหม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่จะเกี่ยวพันบิดามารดาด้านการให้อาหาร เสื้อผ้า ง่ายต่อการรักษาพยาบาล และดูแลเมื่อเจ็บป่วยมากที่สุด แต่จากการศึกษาของ เทพินทร์ พัทธานุกรณ์ (2538: 45) พบว่า บุตรในเขตเมือง จังหวัดเชียงใหม่ที่สมรสแล้วให้การเลี้ยงดูและดูแลบิดามารดาในรูปของการให้อาหารแก่บิดามารดามากกว่าบุตรที่เป็นโสด หม้าย หย่า หรือแยก ขณะที่บุตรโสดจะให้เสื้อผ้าแก่บิดามารดา ชักจูงบิดามารดาให้ออกกำลังกาย พุดคุยเยี่ยมเยียนบิดามารดา และให้เงินเป็นค่าใช้จ่ายแก่บิดามารดาน้อยกว่าบุตรที่สมรส หม้าย หย่า แยก

จากผลการศึกษาที่ผ่านมาแตกต่างกันบ้าง แต่สถานภาพสมรสของบุตร น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการให้การดูแลบิดามารดาแตกต่างกัน โดยมีแนวโน้มว่าบุตรที่สมรสแล้ว จะให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่มีสถานภาพสมรสอื่น ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่สมรสแล้วน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่เป็นโสด

นอกจากจะให้การดูแลบิดามารดาแตกต่างกันแล้ว บุตรที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน ยังอาจขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาแตกต่างกัน เนื่องจากบุตรที่สมรสแล้ว เมื่อเกิดปัญหาหรือเรื่องภายในครอบครัว เช่น งานอาชีพ การเลี้ยงดูบุตร สุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 44.1) จะปรึกษาหารือกับคู่สมรสของตนเองมากกว่าขอคำปรึกษาจากคนอื่น รวมทั้งบิดามารดา (สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์ เกื้อวงศ์บุญสิน และวิพรรณ ประจวบเหมาะ รูปโฟโล, 2536: 50) บุตรที่สมรสแล้ว จึงมีแนวโน้มที่จะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาน้อยกว่าบุตรที่เป็นโสด ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่เป็นโสดน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่สมรสแล้ว

4.2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ อาชีพของบุตร รายได้ของครอบครัว การเป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว ความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน และระดับการศึกษา

4.2.1 อาชีพของบุตร

อาชีพเป็นตัวบ่งบอกให้เห็นฐานะทางเศรษฐกิจและแสดงฐานะทางสังคมของบุตร ความแตกต่างในการประกอบอาชีพ อาจทำให้โอกาส หรือความสามารถในการให้การดูแลบิดามารดาแตกต่างกัน จากการศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ (2535: 62) พบว่า บุตรที่ไม่ทำงานมักไม่อยู่ในภาวะจะให้การดูแลส่งเสียบิดามารดา ไม่ว่าจะเป็นการดูแลส่งเสียแบบใด คนหนุ่มสาวที่ทำงานในภาคเกษตรมีแนวโน้มให้การดูแลส่งเสียบิดามารดาในรูปการให้อาหาร เสื้อผ้า สิ่งของ เยี่ยมเยียน และดูแลยามเจ็บป่วย มากกว่าหรือใกล้เคียงคนหนุ่มสาวที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2536: 43-44) พบว่า คน

หนุ่มสาวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจะให้การดูแลบิดามารดาในรูปของอาหาร เสื้อผ้า และสิ่งของในสัดส่วนที่สูงที่สุด ในขณะที่คนหนุ่มสาวประกอบอาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกรรม ให้การดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาในรูปของการให้เงินในสัดส่วนที่สูงที่สุด

ส่วนการศึกษาของ นิตยา พิริยะธรรมวงศ์ (2536: 9) พบว่า บุตรที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมสามารถให้ความช่วยเหลือบิดามารดาสูงอายุในด้านการเงินและในรูปสิ่งอุปโภคบริโภคได้มากกว่าบุตรที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม ขณะที่บุตรที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมให้การดูแลด้านร่างกายแก่บิดามารดาสูงอายุได้มากกว่า นอกจากนี้ การสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2539: 61) พบว่า บุตรที่ทำงานในภาคเกษตรจะเกื้อหนุนบิดามารดาในด้านอาหาร ดูแลเมื่อเจ็บป่วย และดูแลในการดำรงชีวิตประจำวันมากกว่า ส่วนบุตรที่ทำงานนอกภาคเกษตรจะเกื้อหนุนบิดามารดาในด้านการเงิน ให้เสื้อผ้า และจ่ายค่ารักษาพยาบาลมากกว่า

ผลการศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า อาชีพของบุตร น่าจะเป็นปัจจัยที่มีผลทำให้การดูแลบิดามารดาแตกต่างกัน โดยมีแนวโน้มว่า บุตรที่ทำงานในภาคเกษตรกรรม จะให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม ดังนั้น การศึกษาคครั้งนี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม

ส่วนการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดานั้น ในอดีตผู้สูงอายุเป็นผู้นำ ให้ความรู้ ถ่ายทอดวิชาการให้แก่บุตรหลาน และอยู่ในฐานะที่ควรเคารพนับถือ ผู้สูงอายุมิชอบบทบาทในการให้คำปรึกษา เพื่อคัดสรรใจเกี่ยวกับกิจกรรมในครอบครัว และชุมชน เช่น เมื่อสามีและภรรยา ต้องคัดสรรใจเรื่องในครอบครัว การทำนาทำไร่ จะสอบถามและปรึกษาบิดามารดา สูงอายุในครอบครัวเสมอ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539: 94) แต่ในปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะของสังคมอุตสาหกรรมที่มีการแข่งขันกัน ลูกหลานส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกบ้าน งานต่างๆ ที่ทำต้องอาศัยความรู้ ความสามารถเฉพาะทางมากขึ้น จึงไม่ต้องพึ่งพิงความรู้ ประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุขาดความสำคัญ ขาดการยอมรับจากบุตรหลาน เกิดความเหินห่าง และอาจทำให้บุตรขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาน้อยลงเช่นกันที่ว่า บุตรที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม น่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่า ดังนั้น การศึกษาคครั้งนี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม

4.2.2 รายได้ของครอบครัว

รายได้เป็นสิ่งแสดงให้เห็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้น้อย จะต้องใช้รายได้ส่วนนั้นไปเพื่อใช้จ่ายให้กับครอบครัว จึงอาจไม่มีส่วนเกินมากนักที่จะจุนเจือบิดามารดา จากการศึกษาของ Sun and Liu (1994: 345) พบว่า บุตรที่มีรายได้ครอบครัวสูงให้เงิน หรือให้อาหารแก่บิดามารดามากกว่าบุตรที่มีรายได้ครอบครัวต่ำ ในทำนองเดียวกับการศึกษาของ เทพินทร์ พิศราณรงค์ (2538: 45) พบว่า บุตรในเขตเมืองจังหวัดเชียงใหม่ที่มีระดับรายได้สูง ให้การเลี้ยงดูและดูแลบิดามารดาในรูปของการให้เงินเป็นค่าใช้จ่ายแก่บิดามารดา พาบิดามารดาไปพักผ่อน และชกุงบิดามารดาให้ออกกำลังกายมากกว่าบุตรที่มีระดับรายได้ต่ำกว่า แต่ให้เสื้อผ้าแก่บิดามารดาและพูดคุยกับบิดามารดาน้อยกว่า

จากการศึกษาดังกล่าว ยังไม่อาจชี้ให้เห็นชัดว่า บุตรที่มีรายได้แตกต่างกัน จะให้การดูแลบิดามารดาแตกต่างกัน แต่อาจคาดได้ว่า รายได้ของบุคคลหรือครอบครัว น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการให้การดูแลบิดามารดาแตกต่างกัน โดยบุตรที่มีรายได้ครอบครัวมาก น่าจะให้การดูแลบิดามารดาได้มากกว่าบุตรที่มีรายได้ครอบครัวน้อย ดังนั้น การศึกษารังนี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่มีรายได้ของครอบครัวสูงกว่าน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่มีรายได้ของครอบครัวต่ำกว่า

บุตรที่มีรายได้ครอบครัวสูง อาจให้การดูแลบิดามารดามาก แต่การขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาอาจจะน้อยก็ได้ เนื่องจากไม่มีเวลาให้แก่นัก หรือมีความเป็นอิสระทางเศรษฐกิจค่อนข้างมาก ทำให้มีความเป็นตัวของตัวเองมากกว่า แม้ว่าจะยังไม่พบผลการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่า บุตรที่มีรายได้ครอบครัวต่างกัน จะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาแตกต่างกัน แต่จากเหตุผลที่กล่าวแล้วข้างต้น รายได้ครอบครัวที่ต่างกันอาจมีผลต่อการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาแตกต่างกัน โดยที่ การศึกษารังนี้จะตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่มีรายได้ของครอบครัวต่ำกว่าน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่มีรายได้ของครอบครัวสูงกว่า

4.2.3 การเป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว

บุคคลที่เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว น่าจะมีความสามารถ หรือมีอิสระทางเศรษฐกิจเพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการของบิดามารดา หรือให้การดูแลบิดามารดาได้ จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าวนี้ ปรากฏว่ามีการศึกษาไม่มากนัก โดยพบเพียงการศึกษาของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2536: 43-44) ซึ่งพบว่า คนหนุ่มสาวที่เป็นกำลังสำคัญในการหาเลี้ยงสมาชิกในครัวเรือน ให้การดูแลส่งเสียบิดามารดาสูงอายุในรูปของการให้เงินเป็นสัดส่วนที่สูงที่สุด แต่การให้อาหาร เสื้อผ้า และสิ่งของ คนหนุ่มสาวที่หาเลี้ยงครอบครัวบางส่วนให้ในสัดส่วนที่สูงที่สุด ดังนั้น ปัจจัยเรื่องการเป็นหลักในการหาเลี้ยง

ครอบครัว จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาว่า มีผลต่อการให้การดูแลบิดามารดาหรือไม่อย่างไร โดยคาดว่า บุตรที่เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว เป็นบุตรที่พึ่งตนเองได้ และมีความสามารถในการดูแลบิดามารดาได้มากกว่าบุตรที่ไม่ได้เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว การศึกษานี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัวน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่ไม่ได้เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว

บุคคลที่เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว นอกจากจะให้การดูแลบิดามารดาได้แล้ว ยังอาจได้รับความเคารพยกย่อง และมีบทบาทสำคัญในครอบครัวอีกด้วย คือ บุตรที่เป็นกำลังสำคัญในครอบครัวและทำหน้าที่หลักในการหารายได้อยุ่นั้น น่าจะให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำแก่สมาชิกในครอบครัวมากกว่าจะเป็นผู้ขอคำปรึกษา เนื่องจากเป็นผู้ที่บุคคลในครอบครัวให้การยกย่องเห็นความสำคัญค่อนข้างสูง สมาชิกในครอบครัวมักจะขอความคิดเห็น หรือปฏิบัติตามคำแนะนำ ดังนั้น บุตรที่เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัวน่าจะขอคำปรึกษาจากบิดามารดาน้อย หรือไม่ได้ออกคำปรึกษาเลย การศึกษานี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่ไม่ได้เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัวน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว

4.2.4 ความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน

ความเป็นเจ้าของบ้าน หรือเจ้าของทรัพย์สินต่างๆ เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่า บุตรมีความสามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ สามารถให้การดูแลบิดามารดาได้มากน้อยเพียงใด จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องปรากฏว่า มีการศึกษาไม่มากนักที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเจ้าของทรัพย์สินของบุตรกับการให้การดูแลบิดามารดา โดยพบบงานวิจัยของ นภาพร ชโยวรรณ (2535: 64) ซึ่งพบว่า คนหนุ่มสาวที่ตนเองหรือคู่สมรสเป็นเจ้าของบ้าน ให้การดูแลส่งเสริมบิดามารดาในรูปของการให้เงิน ให้อาหาร เสื้อผ้า จ่ายค่ารักษาพยาบาล เยี่ยมเยียน ช่วยทำงาน และดูแลยามเจ็บป่วย มากกว่าคนหนุ่มสาวที่ไม่ได้เป็นเจ้าของบ้าน

จากการศึกษาดังกล่าว ยังไม่อาจชี้ให้เห็นชัดว่า บุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินแตกต่างกัน จะให้การดูแลบิดามารดาแตกต่างกัน ดังนั้น ปัจจัยเรื่องความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา โดยคาดว่า บุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินมาก มีความสามารถทางเศรษฐกิจเพียงพอที่จะให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินน้อย การศึกษานี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินมากกว่าน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินน้อยกว่า

บุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินมาก อาจให้การดูแลบิดามารดาได้มาก แต่อาจจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาน้อย แม้ว่าจะยังไม่พบผลการศึกษาที่ชี้ให้เห็นดังกล่าว แต่ความเป็นเจ้าของทรัพย์สินของบุตร น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการขอคำปรึกษาหรือ

คำแนะนำจากบิดามารดาแตกต่างกัน เช่นเดียวกัน บุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินน้อย เนื่องจากไม่มีกำลังทรัพย์ หรือความสามารถทางเศรษฐกิจเพียงพอ ต้องพึ่งบิดามารดาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งทางด้านจิตใจ จึงน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่า ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินน้อยกว่าน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินมากกว่า

4.2.5 ระดับการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ที่ช่วยพัฒนาให้บุคคลมีความเจริญทั้งในด้านความรู้ ความคิด ทักษะคิด ค่านิยม แตกต่างกัน ซึ่งจะส่งผลให้มีการยึดมั่นในบรรทัดฐานและค่านิยมแตกต่างกันด้วย รวมทั้งมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับฐานะทางเศรษฐกิจ เพราะบุคคลที่มีการศึกษาสูง ย่อมมีโอกาสในการแสวงหาอาชีพที่ดี ทำให้ได้รับค่าจ้างแรงงานในอัตราสูงและสามารถทำมาหาเลี้ยงตัวเองได้ (ยงค์ ชุ่มจิต, 2530: 117) ซึ่งอาจจะมีผลต่อความสามารถในการให้การดูแลบิดามารดา และการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาแตกต่างกัน

จากการศึกษาของ Cicirelli (1981: 122) และ นภาพร ชโยวรรณ (2535: 61) พบว่า บุตรที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า ให้การดูแลส่งเสียบิดามารดาในรูปของการให้เงิน ให้อาหาร เสื้อผ้า จ่ายค่ารักษาพยาบาล เยี่ยมเยียน และดูแลยามเจ็บป่วย น้อยกว่าบุตรที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2536: 44) ที่พบว่า คนหนุ่มสาวที่มีระดับการศึกษาต่ำ จะให้การดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาในรูปของการให้อาหาร เสื้อผ้า และสิ่งของในสัดส่วนที่สูงที่สุด ส่วนคนหนุ่มสาวที่มีระดับการศึกษาสูง จะให้เงินในสัดส่วนที่สูงที่สุด

ในทำนองเดียวกันกับการศึกษาของ Hong and Byun (1998: 186) พบว่า บุตรที่มีระดับการศึกษาสูงให้เงินช่วยเหลือบิดามารดาเป็นประจำมากกว่าบุตรที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า แต่การศึกษาของ เทพินทร์ พัทธานุกรณ์ (2538: 46) กลับพบว่า บุตรในเขตเมือง จังหวัดเชียงใหม่ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า มีแนวโน้มให้การเลี้ยงดูและดูแลบิดามารดาสูงอายุมากกว่า บุตรที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า โดยเฉพาะในเรื่องการให้อาหารแก่บิดามารดา และพาบิดามารดาไปพักผ่อน ส่วนการให้เงินเป็นค่าใช้จ่ายแก่บิดามารดานั้น บุตรที่มีการศึกษาในระดับประถมให้ค่าใช้จ่ายแก่บิดามารดามากที่สุด ซึ่งต่างจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2539: 61) ที่พบว่า การเกื้อหนุนบิดามารดาในด้านต่างๆ ของบุตรในแต่ละระดับการศึกษาไม่แตกต่างกันมากนัก กล่าวคือ ไม่ว่าบุตรจะมีการศึกษาหรือสำเร็จการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งก็ตาม จะให้การเกื้อหนุนบิดามารดา แต่ละด้านไม่แตกต่างกัน

ถึงแม้ว่าผลการศึกษาที่ผ่านมาจะแตกต่างกันบ้าง แต่บุตรที่มีการศึกษาดังกัน น่าจะให้การดูแลบิดามารดาแตกต่างกัน โดยมีแนวโน้มว่า บุตรที่มีการศึกษาสูง ให้การดูแลบิดามารดา

มากกว่าบุตรที่มีการศึกษาค่ำ ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า

ในทางตรงกันข้ามกับการให้การดูแลบิดามารดา การขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดา ระหว่างบุตรที่มีการศึกษต่างกันอาจจะแตกต่างกัน เนื่องจากบุตรที่มีการศึกษาสูงมีค่านิยมในเรื่องปัจเจกบุคคลและมีความเป็นอิสระสูง อาจมองว่าบิดามารดาสูงอายุไม่ทันสมัย ความคิดล้าหลัง ทำให้บทบาทการเป็นที่ปรึกษาของบิดามารดาสูงอายุในครอบครัวน้อยลงกว่าบุตรที่มีการศึกษาน้อยกว่า การศึกษาครั้งนี้จึงตั้งสมมติฐานว่า บุตรที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า

4.3 ปัจจัยอื่นๆ

ปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ เขตที่อยู่อาศัย และการอยู่อาศัยกับบิดามารดา ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้ตัวแปร 2 ตัวนี้เป็นตัวแปรควบคุม

4.3.1 เขตที่อยู่อาศัย

การที่บุคคลอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน เช่น ในเขตเมือง หรือเขตชนบท อาจจะได้รับอิทธิพลจากสังคมที่แตกต่างกัน ผู้ที่อยู่ในเขตเมืองน่าจะมีความคิด มีทัศนคติ ค่านิยมสมัยใหม่มากกว่า ทำให้ค่านิยมที่ยึดถือและปฏิบัติในอดีตคลายความสำคัญลง เขตที่อยู่อาศัยของบุตร จึงอาจทำให้การดูแลบิดามารดา และการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาแตกต่างกัน จากการศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ (2535: 63) และศิริวรรณ ศิริบุญ (2536: 43-44) พบว่า บุตรในเขตเมืองจะให้เงินแก่บิดามารดามากกว่าบุตรในเขตชนบท แต่การให้การดูแลเลี้ยงดูในรูปแบบของการให้อาหาร เสื้อผ้า จ่ายค่ารักษาพยาบาล เยี่ยมเยียน ช่วยทำงาน และดูแลยามเจ็บป่วยน้อยกว่าบุตรที่อยู่ในเขตชนบท เช่นเดียวกับการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2539: 71-72) พบว่า บุตรในเขตเทศบาลจะให้การเกื้อหนุนบิดามารดาด้านเงินมากกว่าด้านอื่น ส่วนบุตรนอกเขตเทศบาลจะเกื้อหนุนบิดามารดาด้านอาหาร เสื้อผ้า ค่ารักษาพยาบาล ดูแลยามเจ็บป่วย และดูแลทั่วไปในเรื่องชีวิตประจำวันมากกว่า

จากการศึกษาที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า เขตที่อยู่อาศัย น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการให้การดูแลบิดามารดาแตกต่างกัน โดยมีแนวโน้มว่า บุตรที่อยู่ในเขตชนบท ให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่อยู่ในเขตเมือง

ส่วนการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาของบุตรนั้น บุตรที่อยู่ในเขตชนบทส่วนใหญ่จะปฏิบัติมากกว่าบุตรที่อยู่ในเขตเมือง ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ อภาพร สุขสวัสดิ์ (2534: 52) ศึกษาบทบาทของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล อำเภพระนครศรีอยุธยา พบว่า บุตรในเขตเทศบาล (ร้อยละ 63.1) และบุตรนอกเขตเทศบาล (ร้อยละ 72.2) ยังให้การยอมรับบิดามารดาสูงอายุ และไว้วางใจให้เป็นที่ปรึกษาของครอบครัวเมื่อมีปัญหา แม้ว่าจ้างปรึกษาเป็นบางเรื่องก็ตาม บุตรในชนบทจึงขอคำ

ปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรในเมืองพอสทอว (สุจิตรา นิลเลิศ, 2534: 83; เกริกศักดิ์ บุญญาพงษ์ สุรีย์ บุญญาพงษ์ และสมศักดิ์ ฉันทะ, 2533: 43)

4.3.2 การอยู่อาศัยกับบิดามารดา

ในอดีตครอบครัวไทยมีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ โดยเฉพาะครอบครัวในชนบท ประกอบด้วยคนตั้งแต่ 2 รุ่นขึ้นไป บิดามารดาสูงอายุจะอยู่ในบ้านเดียวกับบุตรและสมาชิกอื่นๆ ทำให้บิดามารดาได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากบุตร และมีสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัวแต่ละคนผลัดเปลี่ยนกันดูแล เช่น การจัดหาอาหาร ดูแลกิจวัตรประจำวัน ดังนั้น รูปแบบการอยู่อาศัยของบุตรกับบิดามารดา น่าจะส่งผลอย่างสำคัญต่อโอกาสที่บุตรจะให้การดูแลเลี้ยงดูบิดามารดา กล่าวคือ บุตรที่อาศัยอยู่ร่วมกับบิดามารดาสูงอายุมิโอกาสที่จะให้การดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาสูงอายุมากกว่าบุตรที่ไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกัน (ศิริวรรณ ศิริบุญ, 2536: 37) ทั้งนี้เนื่องจากความใกล้ชิดของที่อยู่อาศัย มีผลในทางบวกต่อพฤติกรรมการให้ความช่วยเหลือของบุตรต่อบิดามารดา (Bengtson and Roberts, 1991; Lee, Netzer and Coward, 1994)

จากการศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ (2535: 58) และสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2539: 91) พบว่า บุตรมีแนวโน้มให้การดูแลบิดามารดาในรูปของการให้เงิน อาหาร เสื้อผ้า เยี่ยมเยียน และจ่ายค่ารักษาพยาบาลแก่บิดามารดาที่ไม่ได้อยู่ด้วยกันมากกว่าบิดามารดาที่อยู่ด้วยกัน ส่วนบุตรที่อยู่ด้วยกันกับบิดามารดา จะกินอยู่ร่วมกัน ช่วยทำงาน ดูแลเรื่องทั่วไปในชีวิตประจำวัน และดูแลยามเจ็บป่วยแก่บิดามารดามากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2536: 45) พบว่า คนหนุ่มสาวที่พักอยู่บ้านเดียวกันกับบิดามารดาสูงอายุมิโอกาสให้การดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาในรูปของการให้อาหารและเสื้อผ้า ในขณะที่คนหนุ่มสาวที่พักอยู่ไกลจากบิดามารดาสูงอายุมักจะให้การดูแลในรูปของการให้เงิน

จากการศึกษาที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการอยู่อาศัยของบุตรกับบิดามารดา น่าจะเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการให้การดูแลบิดามารดาแตกต่างกัน โดยมีแนวโน้มว่า บุตรที่อาศัยอยู่ด้วยกันกับบิดามารดา จะให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่ไม่ได้อยู่บ้านเดียวกันกับบิดามารดา

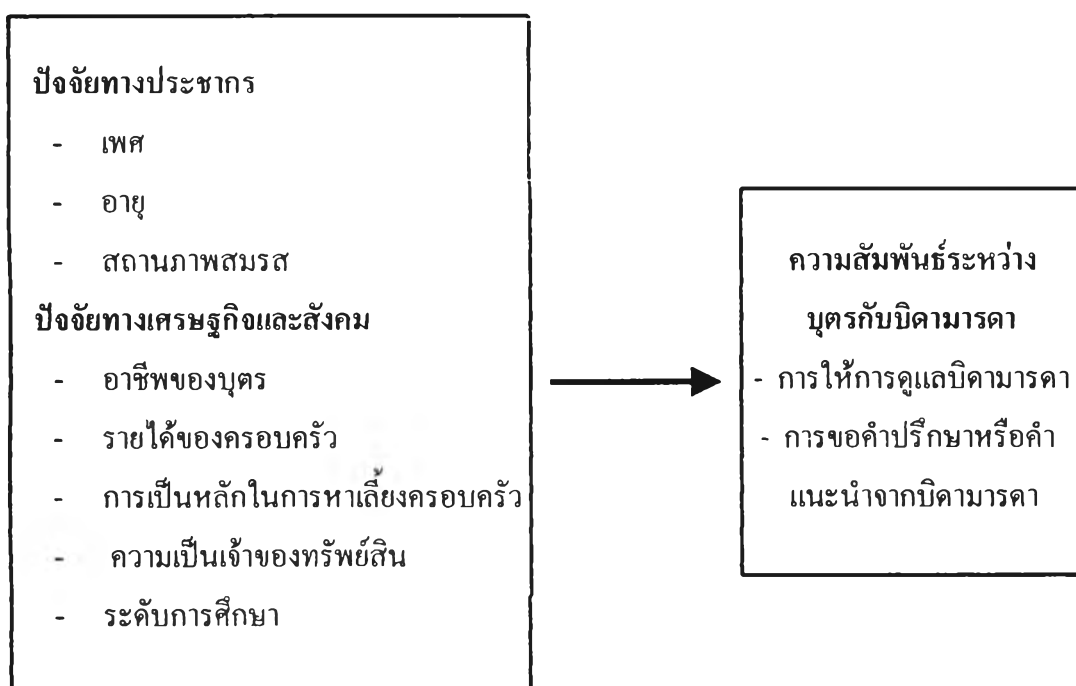
นอกจากนี้ ในวัยที่บิดามารดาสูงอายุ บุตรที่มีครอบครัวจะแยกไปตั้งครัวเรือนใหม่ จึงมีแนวโน้มที่ความสัมพันธ์หรือความสนิทสนมกันระหว่างบุตรกับบิดามารดาน้อยกว่า บุตรที่อาศัยอยู่ร่วมกับบิดามารดา (สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์ เกื้อ วงศ์บุญสิน และวิพรรณ ประจวบเหมาะ รุฟโฟโล, 2536: 28) ความสนิทสนมระหว่างบุตรกับบิดามารดา อาจทำให้บุตรที่อยู่ด้วยกันกับบิดามารดาขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่ไม่ได้อยู่ด้วยกันกับบิดามารดา

5. กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการทบทวนวรรณกรรมและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นว่า บุตรที่มีคุณลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ที่แตกต่างกันน่าจะมีผลต่อการให้การดูแลบิดามารดา และการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดาแตกต่างกัน ซึ่งได้นำมากำหนดเป็นกรอบการศึกษาได้ดังนี้

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

* ตัวแปรควบคุม คือ เขตที่อยู่อาศัย และประเภทการอยู่อาศัยกับบิดามารดา

6. สมมติฐานหลัก

บุตรที่มีคุณลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ที่แตกต่างกันน่าจะมีความสัมพันธ์กับบิดามารดา (การให้การดูแลบิดามารดา และการขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดา) แตกต่างกัน

7. สมมติฐานย่อย

7.1 การให้การดูแลบิดามารดา

1. บุตรหญิงน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรชาย
2. บุตรที่อายุมากกว่าน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่อายุน้อยกว่า
3. บุตรที่สมรสแล้วน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่เป็นโสด
4. บุตรที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม
5. บุตรที่มีรายได้ของครอบครัวสูงกว่าน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่มีรายได้ของครอบครัวต่ำกว่า
6. บุตรที่เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัวน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่ไม่ได้เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว
7. บุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินมากกว่าน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินน้อยกว่า
8. บุตรที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าน่าจะมีส่วนในการให้การดูแลบิดามารดามากกว่าบุตรที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า

7.2 การขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดา

9. บุตรหญิงน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรชาย
10. บุตรอายุน้อยกว่าน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรอายุมากกว่า
11. บุตรที่เป็นโสดน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่สมรสแล้ว
12. บุตรที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม
13. บุตรที่มีรายได้ของครอบครัวต่ำกว่าน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่มีรายได้ของครอบครัวสูงกว่า

14. บุตรที่ไม่ได้เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัวน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่เป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว

15. บุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินน้อยกว่าน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินมากกว่า

16. บุตรที่มีระดับการศึกษาดำกว่าน่าจะขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากบิดามารดามากกว่าบุตรที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและแผนส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์สังคมไทยภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลง

2. เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวและได้เตรียมการเพื่อพัฒนาความมั่นคงของครอบครัวไทย